

GAT

Gazdaság & Társadalom

Tartalomból:

Dr. Lentner Csaba: Az agrárfinanszírozás
aktuális kérdései Magyarországon

Dr. Prugberger Tamás: A földtörvénynek, a szövetkezeti és
az átmeneti törvénynek a kárpótlási törvénnyel összefüggő
alkotmányjogszerűsége

Dr. Lakatos Gyula: A multinacionális vállalatok
tevékenységének szociális hatásai

Dr. Diczig István: A gazdasági bűnözés új jelenségei

Dr. Kappéter István: Attitűdváltozások kaotikus időszakban

Dr. Szabó Béla: Alternatív utak Európa fejlődésében

Dr. Rétvári László: Közép-Európa földrajzi igazsága

Dr. Szretykó György: A magyar jövő kutatás új eredményei

Dr. Prugberger Tamás

A földtörvénynek, a szövetkezeti és az átmeneti törvénynek a kárpótlási törvénnyel összefüggő alkotmány jogszerűsége

1. Rendszerváltás: a föld és a szövetkezet-tagsági viszonyok összhangba hozása a jogállamiság kritériumaival.

Az 1989-90-ben bekövetkezett társadalomgazdasági és politikai rendszerváltással a mintegy 40 évig tartó reálszocializmust és a diktatúrán nyugvó totális állammechanizmust a piaci versenyen alapuló demokratikus jogállamiság váltotta fel, melynek esszenciális kelléke a legális jogcímen nyugvó tulajdon általános tisztelete, függetlenül attól, hogy az köz-, illetve a magánszférába tartozik. Sőt: egy alulról építkező önkormányzati rendszerben – miként a szervezeti rendszer alapja a család és az egyéb irányú magánjellegű mikro- és mezoközösségek, amelyek a különböző korporatív önkormányzati rendszereken keresztül a helyi és területi köztisztviselői önkormányzatokhoz, végül pedig az államhoz vezetnek – ugyanígy a személyi-családi, a különböző társasági és magántisztviselői (egyesületi) vagyosokra épülnek fel a köztisztviselői vagyosok, amelyekben nyugszik áttételesen a kincstári vagyos is. A köz- és a magántulajdon tehát a tulajdon és a gazdasági versenyszabadság tiszteletén alakuló rendszerekben egyforma jelentőséggel bír és egyiket sem lehet a másik elé helyezni.

Ennek az általános társadalom gazdasági és hatalmi politikai törvényszerűségnek a megszegése volt az egyik legfőbb hibája mind a fasizmusnak, mind a nemzeti szocializmusnak, mind pedig a kommunizmusnak. A magánérdek és magántulajdon teljes alárendelése a köztulajdonnak és a hatalmi elitnek e köztulajdonra alapozott kiváltságai szükségszerűen vezettek el a magánszférának a gazdasági és a po-

litikai viszonyok deformálódását maga után vonó egyfelől passzivitásához, másfelől általános moráллеépüléséhez.

Ezzel szemben egy liberális piaci gazdasági rendszeren nyugvó jogállami rendszer a tulajdon és a vagyon működtetésének olyan általános szabadságelvén nyugszik, ahol a korlát a másik, illetve a többi legális érdekeltségi kör, azaz legális személyiségi és vagyoni beszámítási pontok tiszteletben tartása. Eme érdek- és gazdasági hatalmi egyensúlyt a polgári jogállamokban a többpártrendszerbeli hatalom-megosztás, valamint az alkotmánytörvényekre alapozott jogrendszer építkezés biztosítja.

Az 1948-as kommunista hatalomátvétel után bekövetkezett államosítások, különböző jogcímenek történt kényszerföldelvonások, valamint a parasztságnak kényszerszövetkezetekbe tömörítése olyan önkényes lépések voltak, amelyek nemcsak a nyugat-európai demokráciák alkotmányos elveibe ütköztek, hanem még az 1949: XX. tv-el megalkotott magyar Alkotmány eredeti rendelkezéseivel is ellentétben álltak. Az Alkotmány eredeti, 1949-es szövege is jogi védelemben részesítette mind az ún. „magántulajdont”, mind pedig az ún. „személyi” tulajdont. Igaz, a különböző tulajdonformákat a közérdek és a magánérdek „egyre szűkülő” szférái szerint rangsorolva az állami és a szövetkezeti tulajdon mögé helyezte el a személyi és legutolsó sorban a magántulajdont, ez azonban nem jelentette azt ebben az alkotmányi megfogalmazásban sem, hogy a rangsorban hátrébb álló tulajdoni forma és érdekkör ki lenne szolgáltatva az előtte állónak. Az Alkotmány akkori szövege (11.§.) is védelmet biztosított a személyi és a magántulajdon részére, kimondva, hogy egyik sem lehet a „kizsákmányolás” eszköze, és a „magasabb rendű” közérdeket nem sértheti. A „kis” magántulajdonok államosítással kikényszerített („önkéntes földfelajánlással” és a farmgazdaságok „elhagyatásával”), valamint a termelőszövetkezetesítéssel történő elvétele jöllehet a közérdekre hivatkozással történt, mégis azonban önkényesen, mivel az elvitelre a tulajdonos beleegyezése és kártalanítása nélkül, sőt ezen kívül jogalap hiá-

nyában került sor. Jogalap nélkül azért, mert tulajdonosaik tulajdonukkal a közérdeket nem sértették, kizsákmányolásra, valamint tőke felhalmozásra a háború utáni években az általános tőkehiány és szegénység következtében nem kerülhetett sor.

Éppen ezért az ily módon sérelmet szenvedett korábbi tulajdonosok joggal igényelheték az itt körvonalazott módon és jogcímeikkel az állam által elvont tulajdonaik után azt, hogy valamilyen módon kárpótlásban részesüljenek. A minden szempontból jogszerű és optimális megoldás a teljes reparáció lett volna. A sérelmek elkövetése óta azonban többnyire több mint negyven év telt el és bizonyos tulajdoni helyzetek visszafordíthatatlanul változtak meg. Ennélfogva „in integrum restituito”-ra nem kerülhet sor. A sérelmet szenvedettek teljes kártérítését pedig az állam teherbíróképességének korlátai akadályozzák. Ezért az érdekek valamilyen összhangba hozására törekedve a jogalkotó a kárpótlási törvények meghozatalánál egy olyan megoldást dolgozott ki, amely a csődjog és a kisajátítás dogmatikájában is fennáll és amely a biztosítási jognak is a sajátja. Ennek alapja a közös tehervállás, melynek hatására a jogosultak lemondanak követeléseik egy bizonyos részéről, azért, hogy egy részéhez hozzájuthassanak. E tekintetben a kárpótlási törvényeink a hitelezőknek egyfelől egymással, másfelől az adóssal történő együttes megegyezéséhez hasonlít, ahol a hitelezők lemondanak követeléseik egy részéről, az adós pedig kötelezettséget vállal arra, hogy ezt a lecsökkentett tartozását a hitelezőknek minden körülmények között kifizeti. A kárpótlási törvények esetében ehhez hasonló konszenzust jelentett e törvényeknek az 1989-ben módosított Alkotmány előírásai alapján történt megalkotása és parlamenti megszavazása. Ugyanez mondható el a „Szövetkezeti Törvénynek”, az „Átmeneti Törvénynek”, valamint az 1987-ben kibocsátott „Földtörvény” sorozatos törvényi módosításainak az Országgyűlés általi megalkotásáról is, éppen úgy, mint a tényleges földkiadások lebonyolítása céljából „a földrendező és a földkiadó bizottságok felállításáról” szóló 1993: III. tv.-ről is.

Az itt megemlített törvényi erejű jogforrásokat azért szükséges külön kiemelni, mert ezek azok, amelyek a legközvetlenebbül érintik a magyar társadalom tagjainak vagyoni helyzetét. Ezért a törvényekkel kapcsolatos az innen jövő legérzékenyebb reagálás. Emiatt tapasztalható, hogy e törvényekkel, ill. azok bizonyos szakaszaival összefüggésben az Alkotmánybírósághoz alkotmányossági szempontú felülvizsgálati kérelmek érkeznek be. Ezeknek a kérelmeknek egy jelentős része közvetve, vagy közvetlenül a Szövetkezeti Törvényt és a hozzákapcsolódó Átmeneti Törvényt támadja. Minthogy a mai magyar politikai felfogásban és a közvéleményben is igen gyakori az a nézet, hogy a szövetkezet a kommunista társadalom terméke, indokolt ezzel kapcsolatosan néhány elvi kérdést tisztázni. A *szövetkezet* – ellentétben a gazdasági társaságok tőketársulási formáitól – olyan *személyegyesülésként* működik, ahol a szövetkezet működésében a tag valamilyen formájú személyes tevékenysége, személyes közrehatása alapkövetelmény. Ez a személyes tagi közreműködés a szövetkezeti önszegélyezés elvéből folyik. Ennélfogva a tagokat a szövetkezet ügyeiben egyenlő arányú szavazati jog (egy tag egy szavazat elve) illeti meg, a vagyoni hozzájárulásuktól függetlenül. A *tagok vagyoni hozzájárulására* pénzben, kétféle módon kerülhet sor: Az egyik fő hozzájárulási forma a *részjegy*. Minden belépő tag egy meghatározott összegű részjegyet köteles jegyezni, ezen felül azonban az alapszabályban megállapított összeghatárig fakultatív módon is jegyezhet részjegyet. A tag a részjegyei után annak összegével arányosan kap osztalékot év végén a részjegyalapból. Ezen kívül már a korábbi SzVt-nek az 1980-as évek végén bekövetkezett módosításai bevezették a szövetkezeti üzletrészt, amely a vagyon-nevesítéssel függ össze. A vagyont ui. a korábbi apportbevétel és részjegyjegyzés, valamint a szövetkezeti tagsági viszony időtartamának nagysága (ide értve az ott végzett munka nagyságát is) arányában eszmeileg megosztották a tagok között, ahol az eszmei arányokat az üzletrészek fejezik ki, amelyek után az üzletrészalapból ugyancsak osztalék jár. Az *üzletrész* ellentétben a szövetkezeti részjeggyel a részvényhez hasonló forgatható értékpapír, tehát nemcsak tag, hanem kívülálló is lehet osztalékra jogosult birtokosa. Mielőtt azonban a tag

üzletrészét kívülállóra kívánja ruházni – ellentétben a részvénnel – a szövetkezetnek vételre köteles felajánlani (elővásárlási jog).

Magával a szövetkezeti részjeggyel kapcsolatosan egy diszkriminációs jelenségre is utalni kell. Az igazi szövetkezetekben ún. a munkát végző tag nyugdíjazásával korábban a tagsági viszony automatikusan megszűnt és a tag részjegyét a szövetkezet visszaadta. Később, az ipari szövetkezetekről szóló, s ma már hatálytalan 1972. évi 32. tv. lehetővé tette, hogy a tag korábbi részjegye fele összegének a szövetkezetben hagyásával tagsági viszonyát fenntartsa. Elvben bennhagyhatta volna az egészet, de ezt a szövetkezeti vezetés általában nem engedélyezte. Így a nyugdíjasok mintegy „másodrendű tagokká” váltak és a vagyonnevesítés során a részjegy alapján kisebb lett az őket megillető tulajdonosi részarány és üzletrészük értéke is. Ez a diszkriminációs probléma azonban a joggyakorlatban jelent meg és nem a jogi szabályozás szintjén, ezért alkotmány sértés sem a régi, SzVt-ben és ISzt-ben, sem az új SzVt-ben nem mutatható ki.

A továbbiakban ezeket az ügyeket csoportosítva, elvi szinten igyekszünk megvizsgálni azt, hogy a bemutatásra kerülő kérelem típusokban mennyiben látszik fennforogni alkotmányellenesség e jogszabályok megállapítása terén, mivel azok parlamenti megszavazására már az 1989-ben teljesen átdolgozott Alkotmány alapján került sor.

2. Alkotmányossági szempontból megkérdőjelezett jogi normáknak és az ezzel összefüggésben történt közigazgatási intézkedéseknek az Alkotmány rendelkezéseivel történő összevetése

2.1. Kutatásaink szerint az alkotmányossági szempontból vitatott kérdések a Kárpótlási Törvénynek (1991: XXV. tv. – továbbiakban: Kpt.) a mezőgazdasági földekre irányuló kárpótlási igények benyújtására biztosított határidők jogvesztő jellegével és azzal függnek össze, hogy *a kártalanítási igények teljesítésére akkor is elsősorban a szövet-*

kezeti gazdálkodó szervezetek kötelezettek, ha nem is ők a tulajdonjog alanyai. Igen gyakori emellett, hogy *ugyancsak a földnek különböző időszakokban mások voltak a tulajdonosai*, és valamennyi tulajdonostól az állam vette el és juttatta másnak a földet. Mindezért az *összesített értékelés* következtében a *szövetkezetet kötelezi* a Kpt. 12. § (4) bekezdése helytállásra, aminek nem tud megfelelni, mert annyi föld nincs és így a szövetkezet veszti el a saját tulajdonában lévő földjét, továbbá veszélyben van a tagi földtulajdonok kiadása, de főképpen az Átmeneti Törvényben 1992: II. tv. (továbbiakban: Átv.) előírt tagok javára történő vagyonnevesítés.

Miként a reálszocializmus földtulajdont nacionalizáló jogforrásai sértették a régi magánföld-tulajdonosokat, ugyanígy a Kpt. ezáltal potenciálisan sértheti a szövetkezet földtulajdonát, valamint a tagok tulajdonhoz fűződő érdekeit. Ez egyértelműen a Kpt. 15.§ (1) és (2) bekezdésében jelenik meg, mely jogszabályhelyek kategorikusan írják elő azt, hogy „a kárpótlás termőföldben történő biztosítása érdekében a szövetkezet” a bejelentett igényekről szóló kiértékelés alapján köteles kijelölni a tulajdonában vagy használatában álló földterületet, amelyet a 2. számú mellékletben felsorolt jogszabályok alapján szerzett meg. E földekre a kárpótlásra jogosultakat kivétel nélkül vételi jog illeti meg.

A felsorolt jogszabályok az állam által illegális többszöri tulajdonelvételei és tulajdonba adási jogcímeket a szövetkezetek terhére kumulálja, ahelyett, hogy a *szövetkezetet az utolsó illegális tulajdonelvétele tekintetében köteleznék helytállásra, amelynek „haszonélvezője” valóban ő, míg a korábbi illegális vagyonevételekért az állam pénzbeli kárpótlásánál meg kellett volna állni és lehetetlen, vagy legalábbis gazdaságilag a szövetkezetet tönkretévő helytállásra a szövetkezetet nem lett volna szabad kötelezni*. A kártérítésre kijelölt földek összesített értékelésének módjából fakad az az ellentmondás is, hogy a szövetkezet helytállni tartozik az olyan eredetileg magasabb AK. értékű termőföldekért is az eredeti AK. értékben, amelyek az államosítás során eredetileg állami gazdaság kezelésébe kerültek, majd cserével szö-

vetkezeti használatba, de azután, hogy művelési ágváltozás következtében az AK. érték is megváltozott, mégpedig többnyire lecsökkent. Legtöbbször ui. 28-40 AK-ás szőlőkből és gyümölcsösökből 4-6 AK-ás szántók lettek.

2.2. Szorosan ide kapcsolódik az a probléma is, hogy a Kpt. 16.§-ának, valamint a Kpt. 14.§ (2) bek. b) és a 15.§ (1) bek. a) pontjára hivatkozva a korábbi közbirtokossági, majd legeltetési bizottsági, ill. községi tulajdonban állt legelőterületeket is a közös használatban álló földeken belül a kárpótlásra rendelkezésre állítás érdekében az egyes földalapokba be kell taglalni „úgy, hogy az azonos művelési ágú területek mennyisége arányaiban megfeleljen egymásnak” és ugyanezt kell elvégezni a szövetkezet által ki nem jelölt földeken belül is. E rendelkezések alkotmányosságát néhányan megkérdőjelezzik. Mivel a legelőterületek sohasem voltak magántulajdonban, hanem községi tulajdonban álltak, helytelen az az álláspont és nem tűnik megalapozottnak az az alkotmányépitésre alapozott kifogás, mely szerint a Kpt. fent említett §-ai „csak akkor felelnének meg a magántulajdon védelmének, ha a volt közbirtokossági, később pedig a legeltetési bizottság kezelésében lévő földet a mennyiségi arányok megállapításánál figyelmen kívül hagynák.” A volt közbirtokossági földet ui. a községi önkormányzatnak kell visszaadni *azon arányok szerint*, ahogyan az a község határában a magángazdák földtulajdoni arányához viszonyult. Ez a mezőgazdasági termőföldek időközi csökkenése miatt szükséges, amelynek hátrányait a község egésze és a magántulajdonosok egyaránt viselték. *A legeltetési bizottság, ill. a közbirtokosság által kezelt föld a község valamennyi gazdájának érdekét szolgálta és fogja szolgálni a jövőben is.* Ezért legalább is az *eredeti arányai szerint az oda történő visszajuttatás az indokolt.* Itt tehát *alkotmányosságértés* e §-ok vonatkozásában nem forog fenn.

Eme nézet megalapozása végett hivatkozni lehet a kisajátításnak ama NSZK-beli szabályára és gyakorlatára, hogy ha a község határában bizonyos területen oly kisajátítást folytatnak le, amely egyes

farmgazdaságok földjeit teljes mértékben elvonja, akkor az egész hárt földrendezésnek vetik alá és a kisajátítással nem érintett gazdák földjeinek arányos csökkentésével juttat a hatóság földet azon farmerek részére, akik földjeit a kisajátítás során teljes mértékben elvonták.

A magyar községi legelő területek biztosításánál is hasonlóról van szó. A közös legelőterületek arányos biztosítása érdekében közérdekből indokolt és egyben szükségszerű is a magánföldtulajdonok arányos csökkentése. Mindezt figyelembe véve, a fenti szakaszokkal kapcsolatban alkotmányellenességről legfeljebb olyan vonatkozásban lehet szó, hogy e szakaszok alapján nincs megfelelően védve a községi lakosság közösségi érdekét megtestesítő önkormányzati tulajdon. Ki kellett volna mondani ui. azt, hogy a szövetkezet a korábbi községimegyeyi önkormányzati tulajdonban állt ingatlanokat – bármilyen művelési ágba is tartoznak – bár osztályba sorolni köteles, azok azonban sem a tagok közötti tulajdon-nevesítés, sem árverés tárgyát nem képezhetik, hanem a nevesítésre kerülő, vagy árverésre kijelölt volt magántulajdonú ingatlanokhoz viszonyított eredeti arányok szerinti mértékben ahhoz az önkormányzathoz juttatandók vissza, amely annak korábban tulajdonosa volt. Ebből a szempontból kifogásolható a földrendező és a földkiadó bizottságokról szóló 1993: I l. tv. 5.§-ának (3) bekezdése is, mivelhogy korlátok nélkül hatalmazza fel a földtulajdonost arra, hogy az elkülönített földalapok közül melyikből és melyik földrészlet terhére kéri földkiadási kérelmének teljesítését. Minthogy e szakasz egyáltalán nincs tekintettel a települési és a területi önkormányzati tulajdon védelmére, szükségesnek látszana az önkormányzati tulajdon védelmére korlátként beiktatni azt, hogy a tulajdonos választása az önkormányzat részére elkülönített vagyron sérelmére nem történhet meg. Amíg e kiegészítésre nem kerül sor, e törvényhely alkotmányossága megkérdőjelezhető.

2.3. A Kpt-vel összevetve felvetődött az Átv. 25.§-ának és különösen a 8.§ (2) bekezdésének az alkotmányellenessége. Az Átv. 25.§ (1) bekezdése kimondja, hogy a „Kpt. szerinti, árverésre való kijelöléssel

nem érintett valamennyi földet a tagok, a Kpt. 17.§-ában meghatározott mértékű földet pedig a tagok és az alkalmazottak tulajdonába kell adni." A (2) bek. Ezt továbbfűzve lehetővé teszi, hogy a közgyűlés úgy határozzon, hogy az (1) bekezdésben meghatározott földekből a 8.§-ban felsorolt személyek részére is juttat tulajdoni részarányt. A 8.§ (1) bekezdése értelmében vagyonnevesítés keretében a szövetkezet üzletrészt juttathat többek között a volt tagoknak és azok örököseinek. A 6.§ b) pontja szerint azon tagokat, akik legalább öt évig tagjai voltak a szövetkezetnek, vagyonnevesítésben kell részesíteni, úgyszintén azokat is, a 8.§ (2) bekezdése szerint, akiknek öt éves tagsági viszonya átlépéssel szűnt meg. Ez utóbbi jogszabályhely abszolút felesleges, mert a 6.§ b) pontja értelmében vagyonnevesítésre úgyszintén jogosultak. Ez tehát csak egy jogszabályszerkesztési hiba, de semmi esetre sem forog fenn alkotmányellenesség. *Alkotmányossági szempontból* nem is ezt vitatják, hanem azt, hogy a 8.§ (2) bek. *miért nem azt mondta ki, hogy vagyonnevesítés vonatkozásában egy másik szövetkezetbe történő átlépést a tagsági viszony folyamatossága tekintetében figyelmen kívül kell hagyni.* E nézet értelmében az Alkotmány tulajdonvédelmi és egyenlő elbírálási (jogegyenlőségi) elveinek az felelne meg, ha az átlépés ellenére a régi és az új szövetkezeti jogviszony egybeszámításra kerülne, vagyis a folytonosság nem szakadna meg.

E nézetnek van reális alapja, mivelhogy a klasszikus szövetkezeti önkormányzati elvek értelmében a szövetkezeti önsegély elve nem csak egy szövetkezeten belül a tagság egymás közötti és a szövetkezettel szemben fennálló viszonyában érvényesül, hanem ezen túlmenően – a szövetkezeti föderáción keresztül – a szövetkezetek egymás közötti viszonyában is. Ennek megfelelően ha egy szövetkezet megszűnik, vagyona a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (SZNSZ) által elfogadott szövetkezeti alapelvek értelmében nem osztható teljesen szét a tagok között, hanem annak egy bizonyos hányadát továbbra is szövetkezeti célokra kell fordítani. Jóllehet ez az alapelv a mai magyar tételes jogban is jelentősen fellazult, az SzVt. (1992: I.tv. §-a utal arra, hogy a szövetkezet alapszabályában meghatározhatja azt, hogy megszűnése

esetén a vagyonának mekkora hányadát nem osztja fel és fordítja továbbra is szövetkezeti célokra a szövetkezeti szövetség rendelkezésére bocsátása útján. Ebből levezetve az a tag, aki egymás után több szövetkezetben is személyes közreműködésével hozzájárul a szövetkezeti önkormányzat vagyonának növeléséhez, az SzNSz. által elfogadott szövetkezeti alapelvek értelmében megérdemli, hogy *egy másik szövetkezetbe történő átlépés esetén időarányosan annak a szövetkezetnek a vagyonából is nevesítés során részesüljön, amelyben tagsági viszonya nem érte el az 5 évet.* Ezt az álláspontot megalapozza az is, hogy Magyarország szövetkezeti mozgalmát, pontosabban a Szövetkezetek Országos Tanácsát (OSZT.) 1968-ban felvették az SzNSz tagjai közé, melynek során kötelezettséget vállalt arra, hogy az SzNSz. által elfogadott szövetkezeti alapelveket magára nézve kötelezőnek tartja. Ennélfogva az Átv. 8.§-ának (2) bekezdése a jelenlegi megfogalmazásában alkotmányossági szempontból valóban megkérdőjelezhető.

2.4. Panaszként merült fel a Mezőgazdasági Szövetkezetek érdekvédelmi szervezeti részéről, hogy a földrendező és földkiadó bizottságokról szóló 1993: évi II. tv. 5-7.§-ai *pozitív diszkriminációban részesítik azokat a részaránytulajdonosokat, akik az előírt határidőt betartva kikérték, ill. kikérik a földünket magángazdálkodás céljára, vagyis akik kiviszik a földjüket a szövetkezetből.* E részarányföldtulajdonosok jelölhetik ugyanis meg – miként korábban már erről szó esett azt, hogy a településen belül melyik földalapról, a földalapon belül pedig melyik földrészletből kéri ki a földjüket. Ezzel szemben azoknak a részarány-tulajdonosoknak, akik nem kívánják a földjüket birtokba venni, hanem a szövetkezetben hagynák, a 9.§ értelmében ilyen jogokkal nem élhetnek, mivel a részarány-tulajdonok helyét sorolással állapítja meg.

Az e kört sújtó negatív diszkrimináció abban jelentkezik, hogy az ő részarány-földtulajdonukat csak aranykoronában képződhetett, a bevitt művelési ágban viszont nem. Így ez a kör ki van zárva abból a lehe-

tőségéből, hogy később a szövetkezeti közös használatra bocsátott földjét a bevitelkori művelési ág szerint igényelhesse vissza.

A részarány-tulajdonosoknak ez a megkülönböztetése ellentétben áll az Alkotmány 70/A.§-ával, ami csak úgy szüntethető meg, ha a szövetkezeti használatba visszahagyott földek részarány-tulajdonosai is a földjüket kivevő részarány-tulajdonosokhoz hasonlóan megjelölhetik, hogy hol kívánják földjüket kijelölni és náluk is a bevitelkori művelési ág kerüljön feltüntetésre. A jelenlegi szabályozásból egyértelműen kitűnik az *egyéni parasztgazdaságokat a szövetkezetek hátrányára preferáló agrárpolitika*, aminek helyénvalósága a jelenlegi gazdasági lehetőségek közepette – különösen az egyéni tőkeszegénység okából – erősen megkérdőjelezhető. Ilyen helyzetben – miként erről már szó esett – a szövetkezeti összefogásnak van reális talaja.

2.5. A tulajdonba adásra kerülő föld helyének és az elvitelkori művelési ágának megjelölésénél alkotmányellenesség mutatkozik meg a *földjüket a szövetkezetből kivinni szándékozók kárára. Hátrányos helyzetet teremt számukra az a tény, hogy az 1992: II. tv. 27.§-a értelmében a föld önálló ingatlanná alakításának költségeit nekik kell viselniük*, ide értve az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés eljárási illetékét is. Tekintettel arra, hogy a szövetkezeti közös földhasználat kialakítására a jogállamiság elvét sértő normatív és egyedi aktusok sorozata alapján került sor egyrészt a földtulajdonosok akarata ellenére, másrészt pedig a szövetkezetek megkérdezése nélkül (lásd a földtulajdonról és a földhasználatról szóló 1967. évi III. tv-t, mely szerint a kívülállóktól hasznóbérelt földeket a szövetkezet köteles volt tulajdonba venni), indokolt, hogy *az önálló ingatlanná alakítás költségeit a sérelmet szenvedett földtulajdonosok esetében az állam viselje*.

2.6. A szövetkezeti önkormányzat és a szövetkezeti tagsági belső viszonyok jogi szabályozása vonatkozásában alkotmányossági kifogások mindenekelőtt a szövetkezeti *üzletrésszel* kapcsolatosan nyilvánultak meg. Az egyik ilyen kifogás, hogy az 1992: VI. tv. 1.§-a akként

módosította az Átv. 10.§ (1) bekezdését, hogy meghatározta az üzlet-résztőke felosztásának a kereteit. Ezzel kivette a döntés lehetőségét a közgyűlés hatásköréből, korlátozva ezzel a szövetkezeti önkormányza-tot. Formai téren kétségtelenül ez a helyzet. Ha azonban erre a szövet-kezetekben a vezetőség részéről a tagság hátrányára megnyilvánult visszaélések megelőzése és csökkentése érdekében került sor, akkor indokolt és *alkotmányjogilag sem kifogásolható*. Ilyen önkormányza-tot korlátozó benyúlások általánosak a nyugat-európai – főleg a német társasági – jogban a részvényt és az üzletrészeket érintő jogi szabályo-zás terén, éppen a tagi érdekek megóvása miatt. Mindez fennáll a pol-gári államok szövetkezeti esetében is. Az viszont *indirekt módon sérti az Alkotmány 70C.§-át, hogy e jogszabálymódosító tervezetet a kor-mány nem egyeztette a szövetkezetek országos érdekképviseleti szervei-vel*, holott az SzVt. (1991: I.tv.) 113.§ (1) bekezdésének előírása sze-rint a szövetkezeteket érintő valamennyi jogszabálytervezetet a kibo-csátás előtt a megfelelő szövetkezeti érdekvédelmi szervezettel véle-ményeztetni kell. Amíg erre nem kerül sor, e törvénymódosítás alkot-mányellenessége fennáll.

Megalapozatlanok viszont azok az alkotmánysérelemre vonatkozó panaszok, amelyek azt kifogásolják, hogy az üzletrészeket aszerint kü-lönbözteti meg az Átv., hogy kívülállóról, vagy tagról van-e szó. A kí-vülállók értelemszerűen a szövetkezetből nem válhatnak ki, hiszen nincs miből kiválniuk. Így üzletrészüik alapján vagyont sem vihetnek ki. Üzletrészüket azonban a szövetkezet elővásárlási joga mellett sza-badon eladhatják. Az üzletrészt tehát nem lehet összefüggésbe hozni a kiválással. Ennélfogva az Átv. 31-35.§-ainál alkotmányellenességet nem látszik fennforogni.

Az Átv. 31. és 35.§-át olyan oldalról is kifogásolják, hogy ha a va-gyonukat a szövetkezetből kivinni szándékozók vagyoni részaránya 10% alatt marad, az árverés elmaradhat és így a vagyonkivitelre ily módon, sőt egyáltalán nem kerülhet sor. E szabály ezáltal e réteg esélyegyenlőségét sértené. A magam részéről ezt nem látom fennfo-

rogni, mivel a vagyonkivitelt ez esetben a bíróságtól is lehet kérni. Az esélyegyenlőség tehát megadatott.

2.7. A MOSZ az tv-nek 13. § (1) és (2); 14. § (3) bekezdését, valamint 16. §-át módosító 1992: L. tv.-t alkotmányellenesnek tartja. A 13. § (1) bekezdése módosítását azért látja a MOSZ alkotmányba ütközőnek, mert 1992. ápr. 30-ig a szövetkezetek a kárpótlási földalap kivételével az összes földet tagi tulajdonba kellett hogy adják. *A tagoknak ezzel a nevesítési eljárással kialakított földtulajdona terhére vételi jogot visszamenőleges törvényi hatállyal kialakítani, az Alkotmány tulajdonvédelmi szabályaival áll ellentétben.* Ez az észrevétel megalapozottnak tűnik. Az alkotmányellenesség csak úgy lenne feloldható, ha e szakasz kiegészülne azzal, hogy a módosítással hatályba léptetett vételi jog a vagyonnevesítéssel kialakított tagi földtulajdonra nem terjedhet ki.

2.8. A 13. § (2) bekezdésbeli módosítás lehetővé teszi, hogy *a kárpótlásra jogosult az őt megillető kárpótlási jeggyel a vételárat kiegyenlíthesse.* A MOSZ álláspontja szerint ez a szövetkezetekre újabb igazságtalan terhet ró, tekintettel arra, hogy a kárpótlási jegyek forgalmi értéke a tényleges érték alatt áll. Így a szövetkezet csak ráfizetéssel tudja a kárpótlási jegyeket felhasználni. Ezzel kapcsolatosan álláspontom az, hogy a kárpótlásra jogosult tagokat a kárpótlási jeggyel történő földvásárlástól elzárni alkotmányellenes, amely így sem kártalanítás. Ugyanakkor *a szövetkezetre terhelni a kárpótlási jegyek elértéktelenedésének az ódiúmat, szintén sérti az alkotmányos tulajdonvédelmet, már csak azért is, mert az állam volt okozója, hogy önkényes lépésekkel megváltoztatta a földtulajdoni struktúrát.* Ebből kifolyólag a (2) bekezdés alkotmányossága csak úgy lenne helyreállítható, ha kiegészülne egy olyan rendelkezéssel, mely szerint az állam a kárpótlási jegy szövetkezeti felhasználása során a forgalmi én a névérték között a terhére beálló igazolt különbözetet valamilyen formában kiegyenlíteni tartozna.

2.9. A Kpt. 14.§ (3) bekezdésének azt a módosítását, mely szerint ha tulajdonosnak a Kpt. alapján *többféle jogcímen és földalapról keletkezett részarány-tulajdona van, azokat a földhivatal a tulajdonos kezdeményezésére összevonja, a MOSZ azért tartja sérelmesnek, mert ez sérelmes lehet a szövetkezet közös használatában maradó táblákra. Minthogy ez az észrevétel is megalapozott, ugyanakkor azonban mind az új tulajdonosoknak, de a magyar farmstruktúra számára is előnyös, ha nem szétszórta parcellájú családi farm-, és szövetkezeti közös gazdaságok alakulnak ki, ezért a közigazgatási úton elrendelhető összevonás lehetőségét kiiktatni nem volna helyes. Annak érdekében azonban, hogy ez a módosítás senkinek az érdekét ne sértse, sőt minden gazdaság számára előnyös legyen, ki kellene mondani, hogy az összevonásra csak a többi olyan érintett bevonásával kerülhet sor, akinek az érdekeire az összevonás kihat.* Egy ilyen kiegészítés megfelelne az NSZK részleges és teljes földrendezési eljárásának, amelyre akkor kerül sor, ha az önkéntes földcsere nem járható út.

2.10. Az Átv. 16.§-ának módosításával összefüggő alkotmányellenesség felvetése a MOSZ részéről teljes mértékben helytálló. Egyértelműen ütközik az Alkotmány 13.§-ával az a rendelkezés, mely szerint a mg.-i szövetkezet közös használatában levő utak – a közutak kivételével – a helyi önkormányzat tulajdonába kerülnek. Ezeket az utakat szinte kivétel nélkül a szövetkezetek építették meg. Térítés nélküli elvétele éppen olyan ex lege elkövetett önkényes lépés, miként a kommunista pártállam jogalkotásával elkövetett föld-, és más ingatlanelvételek voltak. Ez az alkotmányellenesség csak úgy küszöbölhető ki, ha csak azok az utak kerülnének önkormányzati tulajdonba vissza, amelyek korábban is abban voltak, ill. amelyeket a szövetkezet korábbi önkormányzati tulajdonban állt területeken létesített. Mindkét esetben azonban az átépítés (pl. korábbi földút betonúttá), ill. az útépítés költségeit az önkormányzat a szövetkezet részére megtéríteni tartozna. Egy ilyen kiegészítés még szükséges lenne ahhoz, hogy a 16.§ alkotmányellenessége megszűnjön.

2.11. Néhány olyan alkotmányossági kifogással lehet találkozni, amelyek egyes törvényekkel kapcsolatosan a tulajdonosi jogosultságokba történő indokolatlan jogalkotói beavatkozást sérelmezik, hivatkozva arra, hogy mindez alkotmány sértően korlátozza a tulajdonosi jogokat.

a) Mezőgazdasági szövetkezeti részről van olyan nézet, mely ez okból a földrendező és földkiadó bizottságokról szóló 1993: II.tv-t sommásan alkotmányellenesnek tartja. Ezt az álláspontot képviselők arra hivatkoznak, hogy e törvény alapján lefolytatandó közigazgatási eljárást „a folyamatban lévő ügyekre is” alkalmazni kell még az esetben is, ha a felek a földkiadás helyében, mértékében, művelési ágában és AK értékében már megegyeztek, de még a föld kimérése, a szükséges munkarészek elkészítése és a tulajdonjognak az ingatlannyilvántartáson való átvezetése még nem történt meg. Ugyanígy a tulajdonjogi viszonyokba történő indokolatlan beavatkozásként jelölik meg, hogy a 7.§ (4) bekezdése azon részarány-földtulajdonosok részére, akik nem kérik megszerzett földjük önálló ingatlanná történő kialakítását, az ő földrészletük egyezséggel vagy sorsolással belőlük létrehozott maximum 20 fős tulajdonosi csoportok közös tulajdonába kerül. Ílymódon tehát kogens rendelkezéssel hoznak létre kényszer-tulajdonközösségeket. Ami az első kérdést illeti, valóban megalapozott az a felvetés, hogy ahol a felek részéről a földkiadás tekintetében egyezés született, azt ne lehessen egy utóbb hozott törvénnyel bolygatni. Az egyezséget ha az a földkiadásban érdekelt valamely résztvevő érdekeit sérti – a Ptk. 235.§-a szerint megtámadhatja és meg is támadja. Felesleges és valóban a tulajdonosi rendezés szabadságát alkotmányjogi kihatással is sértő előírásnak minősíthető a felek megállapodásába történő utólagos és indokolatlan belenyúlás. Ezt figyelembe véve egy olyan kiegészítéssel lenne orvosolható a törvénynek ez a része, amely kimondaná, hogy a már megkötött és az érdekeltek által törvényes határidőn belül (Ptk. 236.§) meg nem támadott földkiadási megállapodásokat, valamint az ez alapján már lefolytatott jogcselek-

ményeket a földrendező és a földkiadó bizottságok az eljárásuk során figyelembe venni kötelesek.

Ami a *kényszer-tulajdonközösségek* létrehozását illeti, megítélésem szerint az ilyenek létrehozására csak *szubszidiáriusan szabadna, hogy sor kerüljön akkor, ha a földkiadási eljáráson földhöz jutott tulajdonos nemcsak, hogy nem akarná önálló ingatlanná alakíttatni a földjét, de a szövetkezet közös használatában sem kívánja hagyni*. Csak ilyen esetben lenne indokolt a 7.§ (4) bekezdésben meghatározott tulajdonközösségeket létrehozni. E kiegészítés hiányában e szakasz megítélésem szerint sérti a tulajdonosi szabadság alkotmányi garanciáját.

b) Nem ez a helyzet áll fenn az Atv. 24.§-ának alkotmányszerűségének a vitatása esetében. E jogszabályhely nem alkotmányellenes csak azért, mert előírja, hogy a szövetkezet közös használatából kikerülő *erdők és legelők esetében közös gazdálkodást kell folytatni*. Ez a rendelkezés a *közérdekből meghozott legelő és erdőhasználati törvényekkel áll összhangban*, amelyek már a régmúlt időkből a rablógazdálkodás és ezáltal az erdők, valamint a legelők állagát megóvó célzattól a szigorú szabályokhoz kötött közös legelő-, és erdőhasználatot előírják (legeltetési bizottság, erdőbirtokossági társulat).

c) Ugyancsak a tulajdonban való indokolatlan beavatkozásnak és alkotmányellenességnek minősíti egy csoport az *üdülősövetkezetet és a tagok vagyoni viszonyait* rendező Átv. 107.§ (1) bekezdését, mivel az üdülőegységeknek a tagok részéről történő időleges használati jogának a túlzott törvényi szabályozása indokolatlanul korlátozza egyfelől a tagok szabad rendelkezési jogát, másfelől az üdülősövetkezetek ön-szabályozási lehetőségét. Alkotmányellenességet sem látok e szakasz-szal kapcsolatosan fennforogni, az azonban kétségtelen, hogy e szabály túlzottan kogens és korszerűtlen.

2.12. Végezetül annak alkotmányszerűségi vitatása, mely szerint az Atv. 55.§-a a szövetkezet és a tagjai között korábban megkötött

munkamegállapodásokat az SzVt. 65.-a szerint meghatározott szerződéssé történő automatikus átminősülését deklarálja, *nem megalapozott*. Nem megalapozott azért, mert a korábbi munkamegállapodások tartalma vagy munkajogi jellegű munkavállalás, vagy pedig belső vállalkozási jogviszony volt. Az SzVt. 65.§-a most ezt törvényi szinten is ketté választotta, ily módon a korábbi tartalom nem változott.

3. Összegzés

Összegzésül az alkotmányossági szempontokból itt megvizsgált jogforrásokkal, és azon belül álló törvényhelyekkel. kapcsolatosan megjegyezzük, hogy többségükben a mezőgazdasági szövetkezeteket érintő hátrányos megítélés, azaz negatív diszkrimináció mutatható ki. Ugyanakkor a másik oldalon a magángazdálkodásra áttérés mindenáron történő erőltetése tapasztalható akkor is, ha a földet visszaigénylők jelentős része ezt nem igényli. Ez nem felel meg az Európai Közösség jogelveinek, s ugyanakkor a korábbi mezőgazdasági struktúra indokolatlan és kívülről erőltetett átalakítása komoly zavarokat idézhet elő az agrárgazdaságban egyrészt az induló tőkehiány, másrészt az agronómiai képzettség és a vállalkozói ismeretek hiányosságai miatt. Helyesebb lenne, ha a jogalkotás magára az érintettekre bízna az agrárstruktúra irányának a kialakítását; vagyis azt, hogy szövetkezeti, vagy pedig egyéni gazdaként kívánja újonnan megszerzett földjét hasznosítani. Ebből az következik, hogy mindkét irányú döntés kapjon egyenlő támogatást az államtól.